

SCHRIFTELIJKE VRAAG

nr. 91

van **STEPHANIE D'HOSE**

datum: 3 december 2020

aan **JAN JAMBON**

MINISTER-PRESIDENT VAN DE VLAAMSE REGERING, VLAAMS MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN, CULTUUR, ICT EN FACILITAIR MANAGEMENT

Biënnale Venetië - Selectieprocedure artistiek concept

De Biënnale van Venetië is een van de belangrijkste evenementen in de beeldende kunsten. Om de vier jaar krijgt Vlaanderen de kans om zich in het paviljoen te laten zien. Over de selectieprocedure voor de invulling van het Belgische paviljoen die daarbij komt kijken, heb ik reeds meerdere vragen gesteld.

De laatste keer was dat in de commissie Cultuur van 17 september 2020, en meer bepaald over de ernstige beschuldigingen die verschenen in een artikel in Apache op 27 augustus 2020. Het artikel maakte gewag van verwijderde persberichten, criteria die niet werden gevolgd en juryleden die zich, door dreigende belangenvermenging in extremis, een week voor de zitting terugtrokken.

De minister liet toen weten dat er een interne evaluatie van de selectieprocedure zou komen en dat er een doorlichting zou komen met betrekking tot het vermeende unfair verloop van de selectieprocedure en de uiteindelijke beslissing. Dat onderzoek zou er met bekwame spoed komen, om deze zaak zo snel mogelijk uit te klaren.

1. Is de evaluatie inmiddels rond? Zo ja, hoe is die dan precies verlopen en kan de minister de conclusies ervan uitgebreid toelichten?
2. Kan de minister op basis van dit onderzoek stellen dat de procedure eerlijk is verlopen en of er fouten gemaakt werden door zijn administratie?
3. Welke concrete voorstellen heeft de minister ontvangen om de voorgestelde procedure te verbeteren?

JAN JAMBON

MINISTER-PRESIDENT VAN DE VLAAMSE REGERING, VLAAMS MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN,
CULTUUR, ICT EN FACILITAIR MANAGEMENT

ANTWOORD

op vraag nr. 91 van 3 december 2020
van **STEPHANIE D'HOSE**

1. Ik ontvang van het departement een uitgebreide nota waarin toelichting gegeven wordt bij de gehanteerde selectieprocedure voor de Vlaamse deelname aan de Biënnale van Venetië 2022. De nota gaat ook verder in op de beweringen uit de artikels in Apache en Doorbraak. Tenslotte worden een aantal leerpunten geformuleerd.

Ik ga in op een aantal van de beweringen in de artikels en de reactie van het departement hierop.

In het artikel van Doorbraak wordt beweerd dat het geselecteerde project, of althans het concept ervan, al eens te zien was in het Iraaks paviljoen en het dus geen nieuw concept betrof.

Er is inderdaad een link tussen hetgeen getoond werd in het Iraakse paviljoen in 2017 en het voorstel voor het Belgisch paviljoen in 2022. Beide projecten gaan in op de rol van de kunstenaar in een conflictsituatie. In 2017 werden in het Iraaks paviljoen werken van Francis Alÿs in een vroeg stadium getoond als onderdeel van een groepstentoonstelling met negen Iraakse kunstenaars.

Het Departement erkent dat er een zekere samenhang is tussen het geselecteerde project van Hilde Teerlinck en Francis Alÿs, en zijn eerder project in het Iraaks Paviljoen (biënnale van 2017). Dit is echter niet noodzakelijk een probleem en doet geen afbreuk aan het origineel karakter van het project.

Het is immers duidelijk dat beide projecten, enerzijds thematisch en anderzijds vormelijk en qua schaal een andere aanpak kennen. Tijdens de Biënnale van Venetië van 2017 nam Francis Alÿs slechts deel, samen met 9 Iraakse kunstenaars, aan een groepstentoonstelling voor het Iraaks paviljoen. Alÿs toonde daar een serie van 8 kleine schilderijen en een video. Alÿs nam als kunstenaar toen een eerder observerende positie in. Intussen is hij geëvolueerd naar een eerder actieve en proactieve attitude in zijn werken. De tentoonstelling in het Belgisch paviljoen van 2022 zal een veel omvangrijker geheel tonen die deze recente evolutie en verdieping weergeven, bovendien met werken die nog in première moeten gaan en die op het moment van de tentoonstelling in het Iraaks paviljoen, nog niet bestonden.

De bewering dat het gaat om 'recyclage' van het project in het Iraaks paviljoen in 2017 is onjuist.

Zowel het artikel in Apache als dat in Doorbraak gaan in op de wijzigingen in de samenstelling van de jury.

De twee juryleden, Anne-Claire Schmitz en Tim Van Laere, gaven voor de eerste vergadering te kennen dat ze niet wilden deelnemen aan de jury. Tim Van Laere deed dit enkele dagen nadat hij gevraagd werd en maakte dus nooit deel uit van de jury. Anne-Claire Schmitz meldde drie dagen voor de eerste juryvergadering dat ze niet wenste deel te nemen. De juryleden werden vervangen door Sofie Van de Velde en Devrim Bayar, die een gelijkaardig profiel hebben.

Vervolgens werd het Departement op 3 juni opgebeld door Maarten Van den Eynde (Enough Room for Space) omdat hij van mening was dat er bij twee kandidaten een belangenconflict is. Er volgde telefonisch overleg met de voorzitter van de jury en er werd besloten dat het bezwaar van de kandidaat voldoende reden was om te vragen aan de jury om zich terug te trekken. De banden tussen de juryleden en telkens één kandidaat waren al bekend. Maar tot op het moment van het bezwaar waren het Departement en de voorzitter van mening dat betrokkenheden moeilijk uit te sluiten zijn bij de (noodzakelijk geachte) peer review binnen een relatief kleine sector. Er werd, mede op basis van de eerste vergadering, initieel van uitgegaan dat de twee juryleden een voldoende professionele houding hebben om objectief te kunnen oordelen.

Na de ontvangst van het bezwaar, oordeelde het departement dat de aantoonbare professionele band tussen de kandidaten en de juryleden een aanvaardbare reden was om hen te vragen zich terug te trekken.

Wat betreft de andere juryleden werden geen gelijkaardige professionele banden vastgesteld.

Het Departement had aldus geen keuze dan het aankaarten van dit potentiële belangenconflict, om te vermijden dat bij de juryleden andere overwegingen dan de artistieke elementen zouden beginnen meespelen, die zowel in het voordeel als in het nadeel van bepaalde kandidaten zouden kunnen zijn. Enkel zo kon een onpartijdige beoordeling gegarandeerd worden.

Het Departement contacteerde de twee juryleden over het mogelijke belangenconflict. Zoals blijkt uit de e-mails, begrijpen zij dat hun betrokkenheid als juryleden een onpartijdige beoordeling eventueel in de weg kon staan, en besloten zij om zich terug te trekken.

Ik ben van mening dat het Departement hier zo correct mogelijk gehandeld heeft.

Apache en Doorbraak stellen ook dat slechts twee voorstellen conform de oproep waren. Deze voorstellen vielen als eerste af.

Deze twee voorstellen voldeden inderdaad het best aan het uitgangspunt 'Het project stoelt op een sterk inhoudelijk concept dat blijk geeft van een traject dat curator en kunstenaar(s) samen afleggen. Curator en kunstenaar(s) versterken elkaar.' Maar dit was slechts één van de vier uitgangspunten. De selectie werd gebaseerd op het geheel van de vier uitgangspunten (ter herinnering, dit waren: 1) het project stoelt op een sterk inhoudelijk concept, 2) het project heeft een meerlagige presentatie (direct visueel leesbaar maar diepere onderbouwing), 3) het project levert een bijdrage aan het actuele internationale kunstendiscours en 4) het project is relevant als inzending voor het Belgische paviljoen). De jury heeft het voorstel gekozen dat voor hen het sterkste leek, rekening houdend met al deze vier uitgangspunten. De twee voorstellen die het niet haalden, konden de jury op andere vlakken minder overtuigen. De beweringen zijn dus niet gefundeerd en ongenueanceerd.

Apache haalt aan dat er op het departement een gebrek aan inspraak vanuit de sector is en dat het zich al te vaak mispakt door haastwerk.

Echter, voorafgaand aan het opstellen van de procedure, werd een brainstorm georganiseerd met acht experts uit de beeldende kunstensector. Het betrof experts uit het Vlaamse kunstenveld die vertrouwd zijn met de Biënnale van Venetië (incl. enkele journalisten). Op basis van hun input werd een procedure uitgewerkt. Ook de jury werd op evenwichtige wijze samengesteld uit relevante personen uit de kunstwereld. Nooit eerder heeft het Departement de deelname aan de Biënnale van Venetië in zo'n vroeg stadium opgestart en hierbij de sector betrokken. De bewering

van de auteur dat er een 'manifest gebrek aan luisterbereidheid naar het artistieke veld' zou zijn en dat de sector geen inspraak krijgt, is dus ongefundeerd en onjuist.

Apache beweert dat er en cours de route regels werden opgesteld en daardoor de juryberaadslaging in een farce ontaardde.

Het is bij een dergelijke jurering gebruikelijk dat de jury gezamenlijk een manier van werken opstelt. Omdat het verloop van de jurering afhangt van hoe de verschillende voorstellen onthaald worden, is dit moeilijk om op voorhand vast te leggen. Er dient wel te worden benadrukt dat de jury te allen tijde heeft vastgehouden aan de vier uitgangspunten (criteria) die zij had vooropgesteld en zij heeft de voorstellen hieraan ook getoetst. Indien er geen duidelijke unanimiteit is, is een stemming voor de hand liggend. Dit werd ook zo in de eerste juryvergadering afgesproken.

Doorbraak is van mening dat Francis Alÿs niet betrokken is bij het kunstgebeuren binnen de Vlaamse Gemeenschap en al zeker niet is ingebed in de sector in Vlaanderen.

De betrokkenheid van een kunstenaar bij het Vlaamse kunstgebeuren wordt voor de dossiers binnen het Kunstendecreet bij de beoordeling ingeschat door de beoordelingscommissies. Naar analogie hiermee was het ook aan de jury om aan te geven dat een kunstenaar niet of onvoldoende betrokken is. Geen van de juryleden heeft dit aangegeven.

Het werk van Francis Alÿs (zelf ook Belg en afkomstig uit Herne) is opgenomen in de collecties van SMAK, M HKA en verschillende Vlaamse privéverzamelaars. Het was ook regelmatig in tentoonstellingen te zien in Vlaanderen o.a. SMAK, Museum Dhondt Dhaenens, M HKA, Mu.ZEE. Hij wordt vertegenwoordigd door Galerie Jan Mot. De jury kon dus terecht oordelen dat het project voldoende verbonden is met Vlaanderen.

Daarenboven is het zo dat de criteria vooropgesteld worden voor het ingediende project in het algemeen, dus niet alleen het profiel van de kunstenaar is van belang maar ook dat van de curator. Over curator Hilde Teerlinck kan niet ontkend worden dat zij een sterke inbedding heeft in de Vlaamse en ruimer de Belgische kunstwereld (in het verslag van 28 februari 2020 wordt over haar geschreven: '*Ze heeft een sterk internationaal netwerk maar is ook nog heel erg verankerd in België. Heeft een heel professionele houding en veel expertise met dergelijke projecten.*').

Het klopt ten slotte dat Francis Alÿs een sterk internationaal profiel heeft. Zijn internationale ervaring wordt echter net gezien als een meerwaarde, aangezien de 'bijdrage aan het internationale actuele kunstendiscours' één van de criteria was waaraan de voorgestelde projecten dienden te voldoen.

2. Ik ben, op basis van de informatie die ik van het Departement ontving, van mening dat het de procedure op een neutrale en correcte wijze heeft doorlopen. De verdachtmakingen en beweringen in de artikels zijn voornamelijk gestoeld op onvrede met de gehanteerde procedure, die het Departement CJM nochtans heeft opgemaakt op basis van een brainstorm met vertegenwoordigers uit de sector, en onvrede van twee kandidaten die het niet gehaald hebben.

Aangezien het Kunstendecreet geen afgelijnde procedure voorziet voor de selectie van het project voor de Biënnale, had de jury hier een zekere vrijheid tot het bepalen van de meest gepaste selectieprocedure, mits zij onpartijdig tewerk ging en hierbij een gelijke behandeling van de kandidaten zou garanderen. Het lijkt me dat dit gebeurd is. Van in het begin werden een aantal uitgangspunten (criteria) vooropgesteld en meegedeeld waaraan de voorstellen moesten voldoen. Uit het juryverslag blijkt duidelijk dat ieder voorstel aan deze criteria werd getoetst en omstandig werd gemotiveerd. De jury heeft met de selectie van het project van Teerlinck en Alÿs aldus een goed onderbouwde beslissing genomen binnen de beslissingsmarge die haar toekomt.

De artikels wijzen op mogelijke corruptie of een schijnvertoning maar maken dit nergens hard. Meer nog, het citaat dat de corruptie vermeldt, kwam van een kunstenaar die zich daarvan distantieerde met een recht van antwoord op het artikel van Apache. Daarnaast wordt het Departement CJM afgeschilderd als niet-professioneel. Het Departement CJM heeft echter steeds gehandeld met het doel om de beoordeling correct te laten verlopen en wenste hierover ook transparant te zijn. Vandaar dat het ook zelf uitvoerig inging op de terugtrekking van de verschillende juryleden en het de kandidaten hierover ook heeft ingelicht voor de juryvergadering. Daarnaast heeft het Departement CJM ten gevolge van de coronamaatregelen enerzijds de uiterste indiendatum van de voorstellen verlaat en anderzijds de datum van de tweede juryvergadering opgeschoven. Deze uitzonderlijke omstandigheden konden dit uitstel verklaren maar hebben geen enkele invloed gehad op de inhoudelijke beoordeling, welke correct en onpartijdig werd uitgevoerd.

3. Ik ontving van het departement ook een reflectie over wijzigingen aan de procedure en een aantal leerpunten. In dat opzicht verscheen recent op de website van Kunstenpunt een helder artikel dat de veelheid aan procedures die andere landen hanteren goed in beeld brengt (<https://www.kunsten.be/nu-in-de-kunsten/over-de-biennale-van-venetie-en-procedures/>).

De verschillende selectieprocedures bevinden zich binnen een spectrum dat gaat van zeer besloten tot zeer open. Er is geen unieke procedure die als ideaal naar voor kan geschoven worden. Het is ook gebruikelijk dat een land zijn selectieprocedure aanpast bij de opeenvolgende deelnames aan de Biënnale. Hetgeen ook in Vlaanderen het geval is.

Uit het artikel blijkt duidelijk dat de aansturende organisator van de selectie (in een later stadium ook de opdrachtgever van het project) van land tot land verschilt. Vaak zijn het de ministeries, maar in landen die voor de ondersteuning van de sector het 'arms length'-principe volgen, is het doorgaans het fonds of instituut dat het beleid voor beeldende kunsten uitvoert dat instaat voor de selectie van de Biënnale.

Dit zou ook bij ons kunnen overwogen worden, maar dit is geen garantie op een procedure zonder problemen of commotie. In Vlaanderen lijkt slechts één organisatie, Kunstenpunt, het profiel te hebben om in aanmerking te komen. Kunstenpunt ondersteunt de sector en neemt hierbij steeds een neutrale rol in tussen overheid en sector. De organisatie van de selectie en deelname aan de Biënnale zou afwijken van deze neutrale rol. Daarnaast zou ook rekening moeten gehouden worden met een budgettaire stijging, want Kunstenpunt heeft, na een aantal besparingen, op dit moment niet de ruimte om een dergelijk project erbij te nemen. Zoals de kaarten nu liggen, denk ik dat een uitbesteding van de selectie en deelname aan de Biënnale aan Kunstenpunt moeilijk verenigbaar is met hun positie tussen beleid en sector.

Wat de verschillende aanpakken wel gemeen hebben, is dat een jury aan de basis ligt van de selectie. Het is volgens het departement ook daar dat de belangrijkste sleutels liggen om tot een zo neutraal mogelijke en door de sector gedragen procedure te komen. Voor de volgende deelname wil het departement daar ook nog meer op werken en een goed uitgewerkte deontologische code opstellen.

Deze code heeft aandacht voor alle stappen in het beoordelingsproces en schrijft voor wat te doen in welk geval. Het gaat dan onder meer over:

- De samenstelling van de jury: welke profielen maken deel uit van de jury en hoe worden ze geselecteerd? Worden internationale experts betrokken en hoe ga je dan om met de taal? De jury combineert kennis van het Vlaamse kunstenveld met kennis van de Biënnale, het realiseren van complexe projecten en heeft ook voeling met tendensen in de samenleving.
- De voorzitter: een voorzitter moet in de eerste plaats een neutrale rol spelen en de bewaker zijn van de deontologie en de methodiek van de selectie. Hij/zij wordt niet geselecteerd op zijn/haar vakkennis, maar op zijn/haar kwaliteit om het

proces in goede banen te leiden. Hij/zij is, samen met het departement, het aanspreekpunt van de jury.

- Discretie en vertrouwelijkheid: de juryleden verbinden zich ertoe geen informatie te delen met derden.
- De methode van beoordeling, beslissing en stemming.
- Belangenconflicten: de peer review houdt altijd een risico op belangenconflicten in. Het departement is bij de huidige selectie op een ad hoc-wijze omgegaan op het moment dat hierover klachten kwamen. Het is nodig hierrond op voorhand duidelijker richtlijnen op te stellen.
- Calamiteiten tijdens het selectieproces: de deontologische code moet voorzien in maatregelen die kunnen genomen worden voor onvoorziene zaken die kunnen voorvallen tijdens het proces, zoals bijvoorbeeld juryleden die zich terugtrekken, zich niet houden aan de deontologische code, niet aanwezig zijn op de vergaderingen,...

Daarnaast wil het departement ook de sector blijven betrekken bij het opstellen van de procedure. Zoals het departement voor deze editie een expertengroep samenstelde voorafgaand aan de procedure, wil het ook voor de volgende deelname de sector bevragen. De sector is immers zelf het beste op de hoogte van veranderingen en tendensen binnen het kunstenlandschap. Deze peiling moet een basis vormen voor de visie en het doel waarmee Vlaanderen aan de Biënnale deelneemt.

Het departement moet erover waken om transparant te communiceren over de deelname aan de Biënnale en streven naar gedragenheid binnen de sector. Het is evenwel een illusie om te verwachten dat elk individu uit de sector zich zal kunnen terugvinden in de verschillende elementen van de selectieprocedure, zoals bv. de jurysamenstelling, het type oproep, de selectiecriteria en de uiteindelijke keuze.

Wat de voorbije edities duidelijk gemaakt hebben, is dat er altijd kritiek zal zijn. Dit is ook logisch gezien de status van de Biënnale en het belang in de carrière van een curator en kunstenaar om ervoor geselecteerd te worden. Ik vraag het departement om met een open vizier constructief om te gaan met deze kritische stemmen. Aanpassingen aan de procedure en de visie rond de deelname kunnen een manier zijn om over verschillende Biënnales een groter deel van de sector te kunnen aanspreken. Daartegenover staat natuurlijk het feit dat Vlaanderen maar om de vier jaar kan deelnemen aan de Biënnale, hetgeen de druk bij elke deelname wel hoog legt.